

Kozma Ahačič
kozma.ahacic@zrc-sazu.si

Duša Divjak Race
dusa.race@zrc-sazu.si

Nataša Gliha Komac
natasa.gliha-komac@zrc-sazu.si

Janoš Ježovnik
janos.jezovnik@zrc-sazu.si

Nina Ledinek
nina.ledinek@zrc-sazu.si

Mija Michelizza
mija.michelizza@zrc-sazu.si

ZRC SAZU,
Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša

Slavistična revija 73/4 (2025): 537–554
UDK 811.163.6'27
DOI 10.57589/srl.v73i4.4291
Tip 1.02

Druga celovita jezikovnopolitična raziskava o potrebah jezikovnih uporabnikov v RS in uporabnikov slovenščine v sosednjih državah in po svetu: metodološki oris raziskave

V prispevku je predstavljen metodološki oris dela pri ciljnem raziskovalnem projektu *Druga celovita jezikovnopolitična raziskava o potrebah jezikovnih uporabnikov v RS in uporabnikov slovenščine v sosednjih državah in po svetu*, katerega namen je bil pripraviti celovit jezikovnopolitični oris najrazličnejših področij, relevantnih za slovensko jezikovno politiko. Osredotočamo se na predstavitev spletne ankete, s katero so bile celostno analizirane jezikovne potrebe, prakse in stališča jezikovnih uporabnikov v RS. Podrobneje je predstavljen profil anketirancev, prispevek pa prinaša tudi nekaj glavnih izsledkov raziskave na izpostavljenih jezikovnopolitičnih področjih.

Ključne besede: jezikovna politika, jezikovni status, jezikovna raba, jezikovni uporabnik

The Second Comprehensive Language Policy Survey on the Needs of Language Users in Slovenia and Users of Slovenian in Neighbouring Countries and Worldwide: A Methodological Outline

The article presents an overview of methodological premises of the work carried out within the target research project *The Second Comprehensive Language Policy Survey on the Needs of Language Users in Slovenia and Users of Slovenian in Neighbouring Countries and Worldwide*. The aim of the project was to provide a comprehensive language policy overview of the various domains relevant to Slovenian language policy. The focus is on the presentation of an online survey through which the linguistic needs, practices, and attitudes of language users in the Republic of Slovenia were analysed holistically. The profile of respondents is presented in greater detail, and the article also offers several key findings of the study in the language policy domains that are highlighted.

Keywords: language policy, language status, language use, language user

1 Uvod¹

Prispevek predstavlja metodološki oris dela pri ciljnem raziskovalnem projektu *Druga celovita jezikovnopolitična raziskava o potrebah jezikovnih uporabnikov v RS in uporabnikov slovenščine v sosednjih državah in po svetu*. Med oktobrom 2023 in oktobrom 2025 so ga izvajali raziskovalci Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Slovenskega raziskovalnega inštituta iz Trsta in Pedagoškega inštituta, ki so poznavalci različnih jezikovnih področij, hkrati pa imajo zaradi svojega raziskovalnega dela dober vpogled v jezikovne rabe in prakse uporabnikov. Projekt je sistematična nadgradnja v letu 2017 izpeljanega projekta *Jezikovna politika Republike Slovenije in potrebe uporabnikov* (Ahačič idr. 2017a, 2017b), njegov glavni namen pa je bil celovito raziskati kompleksna in soodvisna področja, relevantna za aktualno slovensko jezikovno politiko, s tem pa nadaljevati vzpostavljeno prakso poglobljenega, dolgoročnega in celostnega sociolingvističnega raziskovanja. Temeljni cilj projekta je bil pripraviti strokovne podlage za oblikovanje strateških jezikovnopolitičnih dokumentov, vendar pa projektni rezultati ta cilj raziskovalno še nadgrajujejo. Ena ključnih faz projekta je bila analiza aktualnih jezikovnih potreb, praks in stališč uporabnikov, zato v nadaljevanju prispevka posebno pozornost namenjamo predstavitvi spletne ankete, s katero smo raziskovali potrebe in stališča jezikovnih uporabnikov v RS v zvezi z najrazličnejšimi vidiki slovenske jezikovne politike.

2 Metodološki okvir raziskave

Vprašanje jezikovnopolitičnega načrtovanja, torej načrtovanja statusa, korpusa in znanja jezikov, ter posledično jezikovnega upravljanja je zaradi vedno običajnejše mobilnosti prebivalstva, hitrega pretoka informacij, silovitega jezikovnotehnološkega razvoja s poudarkom na razvoju orodij umetne inteligence in spreminjajočih se gospodarskih in družbenih okoliščin aktualno vprašanje vsake sodobne družbe. Spremembe politično-gospodarskih ter širših družbeno-kulturnih okoliščin ter interesov namreč neizbežno vodijo k spremembam v statusu jezikov, s tem pa k spremenjenim stališčem, jezikovnim rabam ter potrebam jezikovnih uporabnikov. Na spremembe se morajo ustrezno odzivati aktualni opisi jezika, strategije oz. metodologije jezikovnega izobraževanja, nenazadnje pa tudi jezikovnotehnološka in druga infrastrukturna podpora. Podlago za celovito dolgoročno razreševanje jezikovnopolitičnih problematik daje (področna) zakonodaja, na aktualne družbene spremembe pa se lahko hitreje odzivajo strateški programski dokumenti. Da bi lahko pravno učinkovito razreševali jezikovnopolitično problematiko na najrazličnejših področjih, je ključno dobro poznavanje sociolingvistične situacije, predvsem stališč in potreb jezikovnih uporabnikov. V projektu smo se aktivno posvečali vsem navedenim vidikom problematike.

¹ Prispevek je nastal v okviru projekta *Druga celovita jezikovnopolitična raziskava o potrebah jezikovnih uporabnikov v RS in uporabnikov slovenščine v sosednjih državah in po svetu*, ki sta ga financirala Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije in ARIS, in programa P6-0038, ki ga financira ARIS.

V vseh fazah raziskave smo skušali slediti naslednjim temeljnim načelom:

1. Slovenščina je sicer večinski jezik sporazumevanja v RS, a je treba natančno raziskati tudi potrebe uporabnikov jezikov v RS s posebnim pravnim statusom oz. uporabnike jezikov, ki potrebujejo posebno zaščito, torej slovenskega znakovnega jezika, italijanščine, madžarščine, romskega jezika, poleg tega pa tudi problematiko sporazumevanja (v jezikih) priseljencev.
2. Posebno skrb je treba namenjati jezikovnim uporabnikom z različnimi ovirami, tj. slepim in slabovidnim, gluhim in naglušnim, gluhoslepim ter osebam z motnjami v duševnem razvoju.
3. Upoštevati je treba potrebe govorcev slovenščine zunaj meja države, torej namenjati posebno pozornost slovenščini kot manjšinskemu jeziku, hkrati pa tudi rabi slovenščine po svetu.
4. Na vseh nivojih raziskave je smiselno razlikovati med splošnimi uporabniki in specializiranimi uporabniki jezika, ki jezikovnopolično situacijo na posameznih področjih spremljajo in razumejo bolj poglobljeno.

Da bi lahko vzpostavili longitudinalno spremljanje jezikovnopolične situacije v RS, pričujoča raziskava metodološko temelji na okvirih, ki so bili zastavljeni s projektom *Jezikovna politika Republike Slovenije in potrebe uporabnikov* (Gliha Komac 2018a). Ob tem je treba opozoriti, da je zaradi specifičnih okoliščin pri aktualni raziskavi lahko sodelovalo manj raziskovalnih organizacij in stanovskih združenj, predvsem pa je bila omejitvev dejstvo, da v projekt niso bili neposredno vključeni strokovnjaki za pravo.

Delo pri projektu smo zastavili v petih delovnih fazah, pri čemer smo se obravnavi problematike posvečali v šestih tematskih delovnih skupinah (predšolska, osnovnošolska ter srednješolska vzgoja in izobraževanje, znanost in visoko šolstvo, mediji, zdravstvo ter jezikovna infrastruktura (s podskupinama jezikovni opis in jezikovni priročniki ter jezikovnotehnološki razvoj ter jezikovne tehnologije)) in v štirih dodatnih skupinah glede na potrebe izpostavljenih skupin jezikovnih uporabnikov (uporabniki manjšinskih in regionalnih jezikov, priseljenci, jezikovni uporabniki s posebnimi potrebami, jezikovni uporabniki slovenščine zunaj meja RS). Delo v vsaki fazi smo najprej zastavili v manjših delovnih skupinah po izpostavljenih področjih oz. glede na izpostavljene skupine jezikovnih uporabnikov, ob koncu vsake faze pa rezultate med skupinami uskladili.

V prvi fazi je potekal pregled sprememb zakonodajnih in drugih pravno veljavnih dokumentov, ki določajo in usmerjajo jezikovne rabe in prakse jezikovnih uporabnikov v RS in uporabnikov slovenskega jezika zunaj nje. Osredotočili smo se na popis sprememb po letu 2017, ko je bila zaključena predhodna raziskava. S to fazo smo analizirali stopnjo, do katere zakonodajni in programski dokumenti urejajo zaznane problematike, ocenjevali njihovo (ne)usklajenost in odkrivali morebitna razhajanja med predpisanim, načrtovanim in dejanskim stanjem.

V drugi fazi je sledila identifikacija sporazumevalnih praks, rab in potreb uporabnikov po izpostavljenih področjih in skupinah uporabnikov ter pregled stanja na

področju jezikovne infrastrukture. Pregledali smo opravljene raziskave po letu 2017 in preverjali jezikovnopolitično stanje pri strokovnjakih, pristojnih ustanovah in službah ter skušali identificirati problemske sklope, ki bi jih bilo smiselno kontinuirano spremljati ali akutno raziskati. Vzpostavljeni so bili izhodiščni predlogi sprememb in ukrepov.

Da bi identificirano problematiko preverili tudi s stališča splošnih in specializiranih jezikovnih uporabnikov, smo v tretji fazi pripravili, testirali in izvedli dve obsežni spletni anketi, ki sta preverjali jezikovne prakse, rabe in stališča jezikovnih uporabnikov v RS in uporabnikov, ki (strnjeno) živijo ali delujejo zunaj njenih meja. Po izpostavljenih področjih oz. z vidika prepoznanih potreb različnih skupin jezikovnih uporabnikov smo oblikovali širši nabor anketnih vprašanj, ki je bil nato nekoliko zmanjšan in medskupinsko usklajen. Oba vprašalnika so sestavljala splošna vprašanja, katerih poseben segment so bila vprašanja, namenjena profiliranju uporabnikov, ter specializirana vprašanja za uporabnike, ki ocenjujejo, da so (dobro) seznanjeni s posameznimi vidiki jezikovne situacije. Vsebinsko in strukturno zelo kompleksni anketi je, da bi odkrili morebitne vsebinske in tehnične pomanjkljivosti (npr. napake v določanju pogojev, pod katerimi naj bi uporabniki glede na njihov profil sklope anketnih vprašanj dobili), testiralo približno 15 (projektnih) sodelavcev Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU ter Slovenskega raziskovalnega inštituta iz Trsta. Vsaka delovna skupina je oblikovala tudi seznam specializiranih naslovnikov predvidene empirične raziskave. Sledila je izvedba anketiranja, katerega pomemben del so bile promocijske dejavnosti, s katerimi smo jezikovne uporabnike o anketah obveščali (npr. prek portala Fran, diskusijske skupine SlovLit, družbenih omrežij, knjižnic, osebnih stikov, prek nagovarjanja stanovskih združenj, uradnih institucij ipd.).

V peti fazi sta potekali analiza in sinteza podatkov, v kateri smo izvedli statistično analizo, interpretacijo in tabelarni prikaz podatkov, zbranih v empiričnih spletnih raziskavah. Delo je potekalo najprej po delovnih skupinah, nato so bili rezultati poenoteni in medskupinsko usklajeni.

V šesti fazi smo na podlagi vseh zbranih podatkov (pregled pravne ureditve, pregled raziskav, analiza anketnih podatkov) oblikovali raziskovalno poročilo s smernicami za nadaljnje jezikovnopolitično delovanje (Ahačič idr. 2025a), ki lahko neposredno pripomorejo k pripravi strateških pravnih dokumentov, zlasti nove *Resolucije o nacionalnem programu za jezikovno politiko*. Po izteku projekta načrtujemo še podrobnejše analize in pripravo znanstvenih prispevkov, ki bodo aktualno sociolingvistično stanje na izbranih področjih orisali natančneje.

3 Spletna anketa *Slovenščina danes* z vidika jezikovnega uporabnika

Ker je bilo celostno raziskovanje jezikovnih praks, potreb in stališč jezikovnih uporabnikov eden od osrednjih poudarkov raziskave, smo v okviru projekta izvedli obsežno anketiranje. Pripravili smo dve spletni anketi, prva – *Slovenščina danes* (Ahačič idr. 2025b) – je bila namenjena uporabnikom, ki živijo ali delujejo znotraj meja RS, druga – *Slovenščina danes – zunaj RS* (Gliha Komac idr. 2025) – pa uporabnikom

slovenskega jezika v sosednjih državah in po svetu. V nadaljevanju se osredotočamo na opis profila anketirancev prve ankete in na predstavitev glavnih izsledkov te ankete na izbranih tematskih področjih.

Anketa *Slovenščina danes*² je vključevala 322 vprašanj in 2089 spremenljivk. Po velikosti in strukturi sodi med obsežnejše in kompleksnejše. Izdelana je bila z odprtokodno aplikacijo 1KA, aktivna pa je bila od 25. 3. 2025 do 5. 6. 2025. Anketa je vključevala vrsto pogojev in imela mnogo vejitev, ki so omogočale, da so anketiranci – glede na njihovo profesionalno pripadnost oz. glede na njihovo samoopredelitev v zvezi s poznavanjem problematik in rabe posameznih jezikov ter sporazumevalnih praks v RS – kot poznavalci specifičnih problematik razen na splošna vprašanja odgovarjali (tudi) na izbrane sklope specialističnih anketnih vprašanj. Anketo je uspešno izpolnilo 5297 anketirancev, od tega je bilo 2545 anket rešenih v celoti. Povprečni čas izpolnjevanja je bil približno 30 minut.

Da bi zagotovili primerljivost podatkov z empirično raziskavo, opravljeno v letu 2017, in vzpostavili longitudinalno spremljanje sociolingvistične situacije, je aktualna anketa v precejšnji meri temeljila na vprašalniku predhodne raziskave (Ahačič idr. 2017b), seveda pa so bila vsa vprašanja ponovno preverjena z vidika relevantnosti in prilagojena glede na aktualno družbeno realnost. Za (večje) modifikacije vprašalnika smo se odločili, kjer so izkušnje iz prejšnje raziskave kazale, da so spremembe smiselne (npr. profiliranje uporabnikov glede na profesionalno pripadnost), ali če je to upravičevala nova realnost (npr. spremenjene zakonske podlage, pojav in uveljavitev rabe orodij umetne inteligence). Nekaterih področij tokrat nismo raziskali podrobneje (npr. prevajalske problematike), drugim, npr. infrastrukturnemu področju, smo namenili več pozornosti. V splošnem velja, da se je obseg anketnih vprašanj glede na vprašalnik iz leta 2017 precej povečal.³

3.1 Oris profila anketirancev

Anketa *Slovenščina danes* je vključevala vprašanja dveh tipov. Splošna vprašanja so dobili vsi anketiranci, na posamezne sklope specialističnih vprašanj pa so uporabniki odgovarjali glede na profesionalno pripadnost ter če so se opredelili za (razmeroma dobre) poznavalce problematik in rab posameznih jezikov v RS, ki niso slovenščina, oz. sporazumevalnih praks uporabnikov z oviranostmi.

² Druga anketa, *Slovenščina danes – zunaj RS*, je bila prav tako zelo kompleksna, saj je vključevala 173 vprašanj in 1223 spremenljivk. Odprta je bila dober mesec dni, od 19. 5. 2025 do 24. 6. 2025. Število ustreznih rešenih anket je bilo 738, v celoti je anketo izpolnilo 275 respondentov.

³ Anketa iz leta 2017 je imela 347 vprašanj, anketo iz leta 2025 pa 322 in 173 vprašanj. Skupno se je torej število vprašanj glede na predhodno raziskavo povečalo za 148, kar predstavlja približno 40-odstotno povečanje glede na prvotno anketo. Ob tem je treba opozoriti, da je določen delež vprašanj v obeh anketah enakih (npr. profilna vprašanja demografskega tipa). Ocenjujemo, da novi ankete glede na prejšnjo anketo prinašata približno 25 odstotkov dodatnih novih vprašanj, velik delež izhodiščnih vprašanj pa je modificiranih, a na način, da je omogočena primerljivost rezultatov glede na prejšnjo raziskavo.

Splošnim vprašanjem o spolu, starosti, doseženi izobrazbi, regiji stalnega prebivališča anketirancev ipd. je sledil poseben tip vprašanj, na katerih je temeljilo pogojevanje, ki je določalo dodeljevanje specializiranih vprašanj. Pogojevalna vprašanja so bila dveh tipov: po eni strani so spraševala po (sedanji ali nekdanji) poklicni pripadnosti respondentov ankete, po drugi strani je šlo za samoopredelitelvena vprašanja, v katerih so anketirani navedli, ali poleg slovenščine uporabljajo še druge jezike in zato poznajo problematiko njihove rabe oz. ali dobro poznajo problematiko sporazumevanja jezikovnih uporabnikov s posebnimi potrebami.

Glede na navedena kriterija smo ločili dva tipa specializiranih uporabnikov:

1. uporabnike, ki so zaradi profesionalnega delovanja (dobro) seznanjeni z posameznimi izpostavljenimi področji slovenske jezikovne politike (npr. zdravstvo, visoko šolstvo in znanost, mediji, vzgoja in izobraževanje),
2. uporabnike, ki poznajo problematiko in rabo jezika pri specializiranih skupinah govorcev, npr. kot pripadniki skupnosti, ki govorijo manjšinske ali regionalne jezike, kot priseljenci, kot uporabniki slovenskega znakovnega jezika, gluhoslepi, slepi in slabovidni, gluhi in naglušni, uporabniki z motnjami v duševnem razvoju.

3.1.1 Demografski profil anketirancev

Spolna sestava anketirancev je razmeroma neuravnotežena, ženske namreč predstavljajo 69 % anketiranih, moški pa 29 %. Skupno 2 % respondentov se o spolu nista želela opredeliti ali pa sta spol opredelila s kategorijo »drugo«. Anketo so v največji meri izpolnjevali uporabniki srednje generacije, povprečna starost anketiranca je 45 let. V skladu s starostno sestavo velja, da je dvotretjinska večina anketirancev zaposlena (65 %), zelo majhen delež respondentov je nezaposlenih (2 %), upokojenih je 12 %, študentov oz. dijakov pa 17 %. 4 % so izbrali možnost »drugo«. Struktura najvišje dosežene izobrazbe anketirancev kaže na visoko izobraženo populacijo. Največji delež respondentov (40 %) ima doseženo VII. raven izobrazbe (specializacija po visokošolskem strokovnem programu, univerzitetni program, magisterij stroke (2. bol. st.)), 13 % zaključeno specializacijo po višješolskem programu, visokošolski strokovni programi ali visokošolski strokovni in univerzitetni program (1. bol. st.), 8 % specializacijo po univerzitetnem programu ali magisterij znanosti, 9 % pa doktorat znanosti. Skoraj 60 % anketiranih ima torej doseženo vsaj univerzitetno izobrazbo. Srednješolsko izobrazbo ima 18 % vprašanih, osnovnošolsko ali nižjo stopnjo izobrazbe pa le okoli 5 % vprašanih. Največ anketirancev prihaja iz osrednjeslovenske regije (44 %), sledijo Gorenjska (11 %), Podravska (10 %) in Savinjska (8 %). Ostale regije so zastopane z dvo- do pet odstotnim deležem. Anketiranci z vidika regije bivanja torej niso razpršeni enakomerno, saj večina biva v osrednji Sloveniji.⁴ Če primerjamo le respondente neosrednje regije, so ti razpršeni relativno enakomerno.

⁴ Verjetno je podatke mogoče pojasniti z dejstvom, da ima veliko stanovskih združenj in pristojnih služb, ki smo jih k izpolnjevanju ankete pozivali, sedež v osrednji Sloveniji, zato je bilo o izvajanju ankete obveščenih več jezikovnih uporabnikov iz osrednjega dela države.

V splošnem torej lahko sklenemo, da se kljub temu da smo k izpolnjevanju ankete nagovarjali najširši spekter potencialnih jezikovnih uporabnikov (največ uporabnikov je npr. do ankete dostopalo prek povezave na portalu Fran), ti na anketiranje niso odzvali enakomerno. V največji meri so namreč na anketo odgovarjale ženske, visoko izobraženi uporabniki, respondenti srednje generacije ter anketiranci iz osrednjeslovenske regije. Profil se v veliki meri ujema z demografskim profilom anketirancev v predhodni raziskavi (prim. Gliha Komac 2018).

3.1.2. Profil anketirancev glede na njihovo profesionalno pripadnost

Eden od dveh ključnih kriterijev, na podlagi katerih so anketiranci dobili sklope specialističnih anketnih vprašanj, je bilo profiliranje respondentov glede na njihovo profesionalno pripadnost. Z izhodiščnim profiliranjem anketirancev glede na to, s čim se profesionalno ukvarjajo (oz. s čim so se profesionalno ukvarjali, ko so (še) bili delovno aktivni), smo namreč vzpostavili ločnico med t. i. splošnimi in specializiranimi jezikovnimi uporabniki glede na izpostavljena področja, pri čemer smo specializiranost razumeli kot (razmeroma dobro) poznavanje področij, ki smo jih v kontekstu celostne raziskave razumeli kot ključna. Gre za področja predšolske, osnovnošolske ter srednješolske vzgoje in izobraževanja, znanosti in visokega šolstva, medijev, zdravstva ter jezikovne infrastrukture (s podpodročjema jezikovni opis in jezikovni priročniki ter jezikovnotehnološki razvoj ter jezikovne tehnologije). Zaradi želje po longitudinalnem spremljanju jezikovnopolitične situacije in trendov v jezikovnih stališčih in potrebah uporabnikov, kot se kažejo glede na njihovo profesionalno pripadnost, smo področja, na katerih anketiranci delujejo, sicer razčlenili še nekoliko podrobneje. Upoštevali smo naslednje krovne kategorije (anketiranci so poleg navedenega lahko označili še, da so dijaki ali študenti oz. izbrali možnost »drugo«):

1. predšolska vzgoja in izobraževanje
2. osnovno- in srednješolska vzgoja in izobraževanje
3. znanost, visoko šolstvo in raziskovanje
4. mediji
5. kultura
6. javna uprava, socialno varstvo in sodstvo
7. politika
8. vojska
9. policija
10. zdravstvo
11. gospodarstvo

Po osnovni opredelitvi področja, na katerem profesionalno delujejo, so morali anketiranci še podrobneje opredeliti naravo svojega dela, zlasti če so delovali na

izpostavljenih področjih. Če je torej anketirani navedel, da deluje na področju osnovno- in srednješolske vzgoje in izobraževanja, je moral v naslednjem koraku odgovoriti še na podvprašanja, ali je učitelj, ali uči jezikovne oz. nejezikovne predmete, ali uči učence s posebnimi potrebami, ali deluje v dvojezični šoli v Prekmurju ipd. Podobno so delavci v zdravstvu odgovarjali na podvprašanja, ali imajo stike s pacienti ali ne, anketiranci, ki delujejo na področju medijev, so se lahko opredelili kot novinarji, ki pripravljajo oddaje v romskem jeziku, itd. Predpostavljali smo, da anketiranci, ki so učitelji, dobro poznajo področje šolstva, zato smo jim zastavili poseben sklop vprašanj o jezikovnopolitični problematiki na področju vzgoje in izobraževanja. Če so hkrati navedli, da poučujejo v dvojezični šoli v Prekmurju, so odgovarjali tudi na vprašanja o problematiki madžarščine kot manjšinskega jezika. Podobno so medicinske sestre, ki so navedle, da imajo stike s pacienti, odgovarjale na vprašanja o zdravstvu, hkrati pa o morebitnih težavah pri komunikaciji s pacienti, katerih materni jezik ni slovenščina.

Omeniti velja še en podkriterij za dodeljevanje specialističnih vprašanj glede na profesionalno pripadnost. Uporabnike, pri katerih ta podatek ni samoumeven že glede na izhodiščno poklicno profiliranje (npr. gospodarstvo, kultura ipd.), smo namreč spraševali tudi o tem, ali so poklicni jezikovni delavci. Tovrstna vprašanja seveda niso bila potrebna pri anketirancih, ki so se opredelili kot učitelji jezika, raziskovalci jezikoslovci, študenti jezikovnih smeri ipd. Če se so anketiranci opredelili kot poznavalci jezika, so dobili specialistični sklop vprašanj o jezikovnopolitičnih nalogah na področju razvoja slovenske jezikovne infrastrukture. Poseben sklop vprašanj so dobili tudi anketiranci, ki so pritrdilno odgovorili na vprašanje, da se ukvarjajo s poučevanjem slovenščine kot tujega jezika.

Analiza odgovorov jezikovnih uporabnikov na profilna vprašanja o poklicnem delovanju kaže, da je profil anketirancev z vidika področja njihovega profesionalnega delovanja pester in razmeroma uravnotežen. Največji delež respondentov ankete predstavljajo osebe, ki delujejo ali so delovale na področju osnovno- in srednješolske vzgoje in izobraževanja (747 oseb, 16 %), sledijo anketiranci, ki delujejo v gospodarstvu (619 anketirancev, 14 %), študenti (607 anketirancev, 13 %) ter zaposleni v javni upravi, socialnem varstvu in sodstvu (554 anketirancev, 12 %). Na področju znanosti, visokega šolstva in raziskovanja je (bilo) dejavnih 456 oseb (10 %), dijakov je 431 (9 %), na področju kulture je (bilo) zaposlenih 332 anketirancev (7 %). V medijih deluje ali je delovalo 199 anketirancev (4 %), v zdravstvu 127 (3 %), v predšolski vzgoji in izobraževanju 55 (1 %). Najmanjši delež predstavljajo anketiranci s področja vojske (13 respondentov), politike (12 anketirancev) in policije (8 anketiranih), ki so skupaj prispevali manj kot 1 % vseh veljavnih odgovorov. Kumulativno naštetih odgovorov zajemajo 92 % vseh veljavnih navedb, preostanek predstavlja kategorija »drugo« (pretežni del navedb v tej kategoriji je sicer takih, da bi se jih dalo umestiti v kategorizacijo, kot jo predvideva anketni vprašalnik).

Distribucija anketirancev, ki so dobili posebne sklope vprašanj glede na še podrobnejše poklicno profiliranje, je manj uravnotežena od splošne distribucije glede na profesionalno pripadnost, kar pa je pričakovano glede na to, da delež jezikovnih uporabnikov, ki v

absolutnem smislu opravljajo posamezne poklice oz. delujejo v posameznih okoliščinah, ni uravnotežen (absolutni delež učiteljev, ki poučujejo v šoli s slovenskim učnim jezikom, je npr. nujno večji od deleža učiteljev, ki poučujejo v šoli z italijanskim učnim jezikom v slovenski Istri, prav tako je večji od deleža učiteljev, ki poučujejo pretežno romsko govoreče otroke). Kljub temu da smo se trudili k reševanju ankete privabiti kar največ udeležencev, ki so poznavalci posameznih aktualnih jezikovnopoličnih problematik, se je ob analizi anketnih rezultatov izkazalo, da so posamezne skupine uporabnikov glede na poklicni (pod)profil v anketi zastopane številčno (npr. učitelji slovenskega jezika v šoli s slovenskim učnim jezikom), zato je na podlagi njihovih odgovorov mogoče pridobiti relevantne statistične podatke o stališčih in potrebah uporabnikov na posameznih izpostavljenih področjih. Pripadniki nekaterih poklicnih (pod)profilov pa v anketi niso zastopani dovolj številčno (npr. učitelji, ki delajo pretežno z otroki priseljenci), zato njihovi odgovori statistično niso dovolj relevantni, njihova stališča o posameznih problematikah je mogoče upoštevati le v kvalitativnem smislu.

Pričujoča raziskava se v predstavljenem segmentu razlikuje od predhodne (prim. Ahačič idr. 2017b), ki je temeljila na samoopredelitvi uporabnikov v zvezi s tem, ali so z vidika poznavanja konkretnega področja splošni ali specializirani jezikovni uporabniki. Konceptualna sprememba je bila narejena, saj se je pri analizi rezultatov prejšnje raziskave izkazalo, da je samoopredelitveni kriterij manj zanesljiv. Vendar se je tudi v najnovejši raziskavi pokazalo, da bi bilo ob prihodnjih analizah predpostavljeno tipologijo smiselno še dopolniti in nekoliko preurediti. Pomemben segment anketirancev namreč opravlja prekarna dela, povezana zlasti z jezikom (npr. prevajanje, lektoriranje, poučevanje jezika za različne tipe uporabnikov), mnogi delujejo v nevladnih organizacijah ipd., pri čemer pa zaradi načina strukturiranja vprašalnika, ki ni v dovolj veliki meri upošteval zakonitosti sodobnega trga dela, niso dobili vseh vprašanj, na katera bi kot poznavalci področja lahko odgovarjali.

Zaradi drugačnega načina profiliranja udeležencev obeh anket glede na profesionalno pripadnost primerjava profilov anketirancev ne more biti neposredna, omenimo pa lahko, da se je v primerjavi s predhodno anketo (prim. Gliha Komac 2018a) približno prepolovil delež sodelujočih anketirancev, ki delujejo v visokem šolstvu in znanosti, v medijih ter v predšolski vzgoji in izobraževanju.

3.1.3 Profil anketirancev glede na njihovo poznavanje potreb posebnih skupin jezikovnih uporabnikov

Drugi kriterij, na podlagi katerega smo v raziskavi opredelili specializirane uporabnike nasproti splošnim, je njihova samoopredelitev z vidika poznavanja rabe in problematik jezikov v RS, ki niso slovenščina, oziroma z vidika poznavanja problematik in praks sporazumevanja jezikovnih uporabnikov z oviranostmi. Anketiranci, ki so sami sebe opredelili kot razmeroma dobre poznavalce omenjenih problematik, so namreč dobili specialistične sklope anketnih vprašanj, s katerimi smo skušali identificirati in raziskati potrebe jezikovnih uporabnikov slovenskega znakovnega jezika, manjšinskih in regionalnih jezikov, jezikov, ki jih uporabljajo priseljenci, poleg tega pa tudi potrebe

govorcev z oviranostmi (gluhoslepi, slepi in slabovidni, gluhi in naglušni, uporabniki z motnjami v duševnem razvoju).⁵

Glede na njihovo samoopredelitev je profil anketirancev naslednji: 98 %⁶ vprašanih meni, da dobro poznajo rabo in izzive slovenskega jezika, kar je skladno z njegovim statusom uradnega jezika in njegovo prevladujočo rabo v javnem življenju. Po drugi strani so uporabniki razmeroma slabo seznanjeni z jezikovno stvarnostjo in položajem ustavno priznanih manjšinskih jezikov. Le 10 % anketirancev (448 anketirancev) se čuti dobro seznanjenih z rabo in problematiko italijanskega jezika in le 7 % respondentov (287 respondentov) z rabo in problematiko madžarščine v Sloveniji.

Še manj anketirancev dobro pozna rabo in problematiko romskega jezika (4 %, 191 anketirancev), problematiko sporazumevanja v slovenskem znakovnem jeziku (6 %, 246 respondentov), sporazumevanja gluhih in naglušnih (4 %, 189 anketiranih), gluhoslepih (2 %, 77 anketirancev), oseb z motnjami v duševnem razvoju (4 %, 169 respondentov) ter slepih in slabovidnih (3 %, 134 anketiranih). 7 % anketirancev (282 anketirancev) je glede na samoopredelitev dobro seznanjenih z drugimi jeziki v Republiki Sloveniji.

V splošnem podatki opozarjajo na asimetrijo v poznavanju jezikov, jezikovne raznolikosti in uveljavljenih sporazumevalnih praks. Večina je dobro seznanjena s slovenščino in problematiko njene rabe, medtem ko je problematika manjšinskih, regionalnih in drugih jezikov ter problematika sporazumevanja uporabnikov s posebnimi potrebami kljub navzočnosti uporabnikov teh jezikov in oblik sporazumevanja v slovenski družbi večini slabo poznana. Kljub vsemu pa podatke lahko razumemo kot spodbudne, saj se je v primerjavi s prejšnjo anketo število anketirancev, ki so navedli, da so seznanjeni z rabo posameznega nevečinskega jezika oz. potrebami uporabnikov z oviranostmi, precej povečalo (Gliha Komac 2018a). Pri odgovarjanju na neprofilna specialistična vprašanja je bil mestoma odziv navedenih skupin uporabnikov sicer skromen, zato odgovorov respondentov pogosto ne moremo razumeti, kot da odražajo stališča skupnosti kot take. Vsekakor pa posamezni odgovori prinašajo pomembne kvalitativne podatke kot izhodišča, ki bi jih bilo v nadaljnjih analizah smiselno natančneje raziskati.

4 Vsebinski poudarki raziskave po izbranih izpostavljenih področjih

V nadaljevanju predstavljamo nekaj vsebinskih poudarkov raziskave po izbranih izpostavljenih področjih. Osredotočamo se na visoko šolstvo in znanost, vzgojo in izobraževanje, zdravstvo, medije in jezikovno infrastrukturo, omenjamo pa tudi identificirane rezultate na področju analize jezikovne stratifikacije in opozarjamo na glavne

⁵ Samoopredelitev ni bila edini kriterij, zaradi katerega je bil anketiranec opredeljen kot specializirani uporabnik in poznavalec jezikovnopolitične situacije z vidika posebnih skupin jezikovnih uporabnikov. V mnogih primerih je namreč tudi podrobnejša določitev dela, ki ga anketiranec opravlja, služila kot odločilni kriterij za opredelitev anketiranja kot razmeroma dobrega poznavalca področja. Za vzgojitelja v vrtcu z italijanskim učnim jezikom v slovenski Istri smo npr. predpostavljali, da razmeroma dobro pozna problematiko rabe italijanskega jezika kot manjšinskega jezika v Sloveniji, za novinarja, ki pripravlja oddaje v romskem jeziku, pa smo predvidevali, da je seznanjen z rabo romščine v RS.

⁶ Anketiranci so se lahko kot (ne)poznavalci opredelili do vsakega od v anketi navedenih jezikov.

težave na pravnem področju. Podrobnejši oris prinaša zaključno raziskovalno poročilo projekta (Ahačič idr. 2025a).

4.1 Visoko šolstvo in znanost

Izbira jezika je na področju visokega šolstva in znanosti gotovo najbolj pereča jezikovnopolitična tema. Glede na določila *Zakona o visokem šolstvu*, ki je začel veljati julija 2025, se položaj slovenščine v visokem šolstvu, vsaj formalno, izboljšuje, saj je slovenščina pravno nedvoumno opredeljena kot jezik poučevanja v javnem visokem šolstvu v RS, hkrati so jasno opredeljene dovoljene izjeme od tega določila. A težava je, da se ta določila v praksi (vsaj za zdaj) ne uresničujejo dosledno. Zaradi želje po izmenjavi študentov v programih EU se namreč visokošolski zavodi velikokrat sklicujejo na svojo avtonomnost in skušajo krniti učne vsebine v slovenskem jeziku na račun angleškega jezika. Raziskave kažejo tudi, da se zaradi tendenc po internacionalizaciji znanosti število znanstvenih člankov v angleškem jeziku vsako leto povečuje (Žele 2018), hkrati se zmanjšuje število učbenikov in drugih učnih gradiv v slovenščini, kar negativno vpliva na urejanje in ustaljevanje terminologije na različnih strokovnih področjih v slovenščini.

Za izboljšanje jezikovnopolitične situacije na področju visokega šolstva in znanosti zato predlagamo naslednje ukrepe. 1) Poskrbeti bo treba za spremljanje oz. ustrezen nadzor nad izvajanjem študijskih programov z vidika jezika poučevanja. 2) Na študijske programe bi bilo smiselno uvesti predmet strokovna slovenščina, pri katerem bi študentje dobili osnovne informacije o strokovnem jeziku in terminologiji. 3) Tudi z načeli vrednotenja znanstvene uspešnosti bi morali visokošolske učitelje in raziskovalce spodbujati k pisanju znanstvenih člankov, monografij in visokošolskih učbenikov ter drugih učnih gradiv v slovenskem jeziku, hkrati pa ustrezno nagrajevati njihovo terminološko delo (npr. delo v terminoloških komisijah za terminološke slovarje). Smiselno se zdi tudi spodbujanje uvajanja terminoloških slovarčkov v zaključna dela na različnih stopnjah študija. Nemalo terminov je namreč prvič uvedenih ravno pri pisanju zaključnih del, zlasti doktorskih nalog. Dobre terminološke rešitve pri novih terminih bi lahko olajšale nadaljnji razvoj terminologije in posledično tudi novega znanja na določenem področju.

4.2 Vzgoja in izobraževanje

Pričujoča raziskava je potekala vzporedno s pripravo novih učnih načrtov za vse predmete, tudi za slovenščino. Veljati bodo začeli v šolskem letu 2026/2027. V učnem načrtu za slovenščino je, tudi na podlagi projektnih rezultatov, zlasti analize empirične raziskave *Slovenščina danes*, posebna pozornost posvečena razvoju bralne kulture mladih. Izpostavljeno je tudi dejstvo, da pouk slovenščine kot prvega jezika ne more v celoti prevzeti odgovornosti za razvijanje učenčeve sporazumevalne zmožnosti, ampak je skupni cilj različnih predmetov, da učenec pri njih razvija zmožnost izražanja v različnih besedilnih vrstah, hkrati pa spoznava terminologijo različnih strokovnih področij ter začenja razumeti, da je terminologija poseben diasistem jezika.

Anketni rezultati dodatno opozarjajo še na potrebo po bolj enakovredni razporeditvi pouka jezika in književnosti, potrebo po večji vključenosti slovničnih vsebin v učne načrte in posledično v učni proces, hkrati pa tudi na potrebo po bolj sistematični predstavitvi slovničnih vsebin glede na jezikovne ravnine v učnih gradivih, da bodo učenci lahko učinkoviteje povezovali usvojeno jezikovnosistemsko znanje. Anketiranci so izkazali tudi relativno visoko podporo prenovi vsebin domačega branja v smeri vključitve tako leposlovnih kot neleposlovnih del in razširitev obsega branja. Vse navedeno je vključeno v učne načrte, ključnega pomena pa je, da izvajanje učnih načrtov in rezultate učenja v skladu z njimi v naslednjih letih kritično evalviramo.

Posebej aktualna tema na področju vzgoje in izobraževanja je tudi raba orodij umetne inteligence. Učitelji, sodeč po anketni raziskavi, menijo, da je uporaba umetne inteligence pri pouku slovenščine smiselna samo ob ustreznem ozaveščanju o načinu delovanja in morebitnih pasteh uporabe umetne inteligence, pri čemer je nujno, da učence usposabljam, da do teh orodij razvijajo kritičen odnos.

4.3 Zdravstvo

Uspešno in učinkovito sporazumevanje na področju zdravstva je ključnega pomena, saj imajo lahko nesporazumi in komunikacijski šumi usodne posledice. *Resolucija o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2021–2025* se področja zdravstva dotakne zgolj na dveh mestih, pri čemer poudarjamo vidik potreb izdelave koncepta za prevajalsko in tolmaško podporo za delo v kontekstu rastočih migracij v zdravstveni oskrbi, kar se zagotovo kaže kot eden bolj perečih problemov v zdravstvu, kar so pokazale že predhodne raziskave (Kocijančič-Pokorn, Lipovec Čebren 2019). Tudi glede na pričanja anketiranih jezikovnih uporabnikov je tolmačev, ki delujejo v zdravstvu, premalo in premalo je ob obravnavi časa za druga orodja, ki pomagajo pri sporazumevanju. Anketna raziskava je pokazala, da bo treba posebno pozornost posvetiti nedopustnim primerom, ko v vlogi tolmačev na zdravniško obravnavo prihajajo otroci pacientov (npr. ginekologija, onkologija).

Ob tem izpostavljamo še nekaj drugih v anketni raziskavi identificiranih težav s področja zdravstva. Pri zdravnikih in zdravstvenih delavcih/sodelavcih, maternih govoricah slovenščine, bi morali več pozornosti jeziku namenjati že na ravni študija, in sicer pisnemu in ustnemu sporazumevanju ter poznavanju slovenske terminologije s področja zdravstva. To se kaže kot posebej problematično v primerih študija (predvsem) tuje literature, dodatno težavo pa povzroča pomanjkanje kakovostnih študijskih gradiv v slovenščini, na kar smo opozorili že v razdelku 4.1. Z vidika zdravnikov in zdravstvenih delavcev/sodelavcev, katerih slovenščina ni materni jezik, je bil velik korak naprej narejen z dopolnitvijo 11. člena *Zakona o zdravniški službi* v letih 2021 in 2022 in sprejetjem *Pravilnika o preizkusu znanja slovenskega strokovnega jezika za zdravstvene delavce in zdravstvene sodelavce, ki opravljajo dejavnosti v zdravstveni in babiški negi* (2023). V prihodnje bo treba urediti redno financiranje tečajev strokovne slovenščine vsaj na Zdravniški zbornici in Zbornici zdravstvene in babiške nege, kjer se tečaji že izvajajo, spodbuditi bi bilo treba tudi uporabo spletne aplikacije *Zdrava*

slovenščina,⁷ ki je namenjena neslovensko govorečim zaposlenim na področju zdravstva za učenje slovenščine kot drugega in tujega jezika na ravni B2. Za uspešno komunikacijo v zdravstvu je treba pozornost nameniti tudi jezikovnim uporabnikom v vlogi pacientov, in sicer s krepitvijo t. i. zdravstvene pismenosti (Vrdelja, Vrbovšek, Berzelak 2022). Gre za funkcionalno pismenost v zvezi z zdravjem, ki vključuje veščine in znanja, ki omogočajo razumevanje bolezni in poteka zdravljenja ter posledično učinkovito delovanje znotraj zdravstvenega sistema. V zvezi s tem posebej opozarjamo na hitro rastoče področje informacijskih tehnologij, ki se uporabljajo za naročanje na preglede, dostop do receptov in vpogled v izvide, kar zlasti starejšim uporabnikom zdravstvenih storitev lahko povzroča nepremostljive težave, tudi ko gre za matrne govorce jezika.

4.4 Mediji

V zvezi z mediji je vedno težje in manj smiselno govoriti o zgolj govornih ali pisnih medijih oziroma o tisku, spletu, radiu in televiziji, saj večina (tudi) tradicionalnih medijev danes deluje na več platformah in objavlja vsebine v več oblikah, npr. hkrati v pisni in avdio ali video obliki. Tudi narava medijev in dela v njih se je v sodobnosti spremenila. Od sodelavcev medijev zahteva, da za pripravo vsebin uporabljajo jezikovne vire, ki jim lahko zaupajo in v katerih hitro pridejo do želenih podatkov, saj praviloma nimajo časa za dolgotrajno reševanje jezikovnega problema. Analiza ankete je pokazala, da morajo biti viri gradivno ažurni glede na dogajanje v družbi, jezikovna informacija v njih pa mora biti hitro razvidna. Čeprav so novinarji v povprečju informacijsko visoko pismeni, zaradi narave svojega dela niti vira niti jezikovne težave ne morejo proučevati dolgo. Sposobni so sicer sami interpretirati jezikovne podatke v različnih virih (tudi npr. korpusnih), vendar jim je lažje, če to v čim večji meri storijo že tisti, ki so jezikovni vir pripravili, kar pa obenem pomeni, da morajo viru zaupati. Ko vzpostavijo zaupanje do priročnika oz. vira, ga redno uporabljajo, kar jih po drugi strani omejuje pri iskanju in poznavanju drugih virov, ki za slovenščino že obstajajo in bi jim lahko prišli prav.

Zaradi opisanih zakonitosti dela v medijih so najpomembnejši nadaljnji jezikov-nopolitični koraki na tem izpostavljenem področju vezani na infrastrukturno področje. Kot pomembne jezikovnopolitične ukrepe na medijskem področju predlagamo vzpostavitve spletnega mesta s predstavitvami obstoječih najrazličnejših priročnikov, virov in orodij ter prikazom njihove uporabnosti za pripravo medijskih besedil in zagotavljanje specializiranih izobraževanj in usposabljanj ustvarjalcev medijskih vsebin za uporabo obstoječih jezikovnih priročnikov in virov ter orodij. Z vidika razvoja slovenske jezikovne infrastrukture je za ustvarjalce medijskih vsebin ena pomembnejših prioritet vsebinska okrepitev virov, ki prinašajo izgovorne in oblikoslovne podatke (npr. sprotno ažuriranje in dopolnjevanje Govornega pomočnika RTV), hkrati pa tudi oblikovanje baze slovenskih zemljepisnih imen in njihova postopna standardizacija (zlasti za krajevna imena, pa tudi za posamezne skupine nekrajevskih imen).

⁷ Aplikacija je prosto dostopna na naslovu <https://zdravka.ff.um.si/>, vsebina pa je na voljo tudi kot učbenik v obliki PDF (Nikolovski idr. 2023).

4.5 Jezikovna infrastruktura

Temeljna težava na infrastrukturnem področju je, da se infrastrukturne jezikovno-politične naloge ne izvajajo oz. se izvajajo v bistveno manjšem obsegu, kot predvideva aktualna *Resolucija o nacionalnem programu za jezikovno politiko*. To je mogoče, ker Resolucija ni pravno zavezujoč dokument. Izven temeljnoznanstvene raziskovalne dejavnosti se jezikovna infrastruktura razvija zlasti s projektnim financiranjem, praviloma priložnostno, zato kontinuiranega razvoja na marsikaterem področju ni. Za ustrezen razvoj jezikovne infrastrukture bi bilo treba torej prednostno zagotoviti sistemsko financiranje področja. Jezikovnopolitične naloge bi morale biti tudi hierarhizirane glede na prioriteto izvedbe, pri čemer bi morala hierarhizacija temeljiti na sistematični in celoviti raziskavi potreb različnih skupin jezikovnih uporabnikov v RS in širše ter biti podprta z znanstvenimi spoznanji, pri čemer bi bilo treba zagotoviti uravnotežen razvoj tako jezikovnih priročnikov in drugih virov kot jezikovnih tehnologij.

Podatki aktualne empirične raziskave kažejo, da anketiranci najpogosteje uporabljajo temeljne priročnike (razlagalni slovar, slovnica, pravopisna pravila in pravopisni slovar, slovar novejših besed, dvojezični slovarji), bazične tehnologije (črkovalnik, slovnični pregledovalnik, strojni prevajalnik), od virov pa zlasti referenčni pisni korpus slovenščine. A kljub temu da sami pri svojem delu uporabljajo infrastrukturo določenega tipa, njihovi odgovori kažejo, da jasno razlikujejo med lastnimi prioritetami, tj. enotami, pomembnimi za njihov lastni delovni proces, in prioritetami z vidika razvoja jezika.

Od potrditve aktualne *Resolucije o nacionalnem programu za jezikovno politiko* so se pojavila in uveljavila orodja umetne inteligence, ki bodo gotovo pomembno vplivala na način dela z besedili v prihodnje. Anketiranci so v anketi opozorili, da je smiselno graditi jezikovnospecifične modele umetne inteligence, ki morajo komunicirati v jezikovno ustrezni slovenščini, za uporabnike pa je pri njihovi uporabi poleg vsebinske ustreznosti ključno, da je pri delu s temi orodji ustrezno poskrbljeno za varovanje osebnih podatkov in ustrezno varovanje in delo s podatki, ki jih vnese uporabnik. Ključen je torej etični vidik raziskav in dela v zvezi z jezikovno infrastrukturo, za katerega bo treba poskrbeti z oblikovanjem ustreznih pravnih podlag.

4.6 Jezikovna stratifikacija

Anketni sklop o jezikovni stratifikaciji je bil zasnovan za sistematično preučitev dojemanja slovenskega knjižnega jezika in njegove rabe v različnih situacijah. Z vprašanji smo ugotavljali pogostnost rabe knjižnega jezika, situacije, v katerih anketiranci ocenjujejo, da je njegova raba ustrezna, stopnjo jezikovne pozornosti pri pisanju in govorjenju, samoevalvacijo zmožnosti izražanja v knjižnem jeziku ter dožemanje ustreznosti izbire jezikovnih zvrsti v javnih in zasebnih medijih. Na ta sklop vprašanj so odgovarjali vsi anketiranci.

Rezultati ankete kažejo, da velika večina anketirancev knjižni jezik uporablja pogosto oziroma skoraj vsak dan, pri tem pa je samozavest pri njegovi rabi visoka. Knjižni jezik

uporabljajo predvsem pri formalnem, strokovnem in javnem sporazumevanju, pri katerih je ključna jasnost in razumljivost, medtem ko se v polformalnih in neformalnih okoliščinah kaže večja fleksibilnost in prilagajanje sogovornem ter situacijskim dejavnikom. Pri ocenjevanju ustreznosti knjižne rabe so anketiranci najbolj enotni pri strokovnih, znanstvenih, uradnih in izobraževalnih besedilih ter javnem nastopanju, medtem ko so mnenja bolj razpršena za sporazumevanje v polformalnih situacijah in pri razvedrilnih vsebinah, pri katerih se kaže višja toleranca do drugih zvrsti. Pozornost na jezikovno pravilnost pri govorjenju in pisanju je najvišja v formalnih situacijah in pričakovano manjša v neformalnih pogovorih, razmeroma visoka (kljub večji neenotnosti mnenj) pa je tudi pri komunikaciji z umetno inteligenco. Pri ocenjevanju medijev so javni mediji ocenjeni kot bolj uspešni z vidika ustreznosti pri izbiri jezikovnih zvrsti kot zasebni, razlike pa so največje pri razvedrilnih vsebinah.

Skupno rezultati potrjujejo, da je knjižni jezik v slovenski družbi dojet kot osrednja zvrst za uradno, strokovno in javno komunikacijo, ob tem pa obstaja razumevanje in sprejemanje drugih zvrsti v situacijah, zlasti polformalnih in neformalnih, v katerih je ta izbira funkcionalno utemeljena. S tem se potrjuje utemeljenost rabe knjižnega jezika v situacijah, ki zahtevajo najvišjo stopnjo razumljivosti ter s tem večjo skrb za vsebino in obliko besedila (Gliha Komac, Divjak Race 2025: 3). Primerjava z raziskavo iz leta 2017 kaže, da družbena zavest o funkcionalni vlogi knjižnega jezika ostaja stabilno visoka.⁸ Hkrati rezultati nakazujejo potrebo po ukrepih in podpori za uporabnike z nižjo jezikovno samozavestjo ali tiste, ki knjižni jezik uporabljajo redko ali nikoli, da bi se krepila splošna jezikovna zmožnost v različnih sporazumevalnih situacijah.

4.7 Pravne podlage

Z vidika pregleda zakonodajnih in programskih dokumentov po posameznih izpostavljenih področjih so se znova pokazale pomanjkljivosti, na katere smo opozarjali že ob prejšnji raziskavi (prim. Gliha Komac, Kovač 2018). Izkazalo se je, da:

1. zakonske in programske podlage v večini primerov obstajajo, so pa marsikdaj prekrivne, pri čemer prednostna zakonska rešitev, ki ji je v konkretni situaciji treba slediti, ni jasno opredeljena,
2. določila niso vedno dovolj natančno ubesedena, zato je zakonske podlage mogoče interpretirati na različne načine,
3. nekateri dokumenti niso posodobljeni, zato ne odražajo aktualnega stanja,
4. bi bilo v večini primerov treba zlasti poskrbeti, da bi se določila zakonskih in programskih dokumentov zares udejanjala.

⁸ V raziskavi leta 2017 (Ahačič idr. 2017b) je 86 % anketirancev soglašalo, da ima jezik narodnoidentifikacijsko, družbeno-kulturno povezovalno in predstavitevno vlogo. Vprašanji o pogostnosti rabe knjižnega jezika v formalnih in javnih govornih položajih pa sta pokazali visoko rabo predvsem v šoli, službi, na univerzah in v medijih.

5 Namesto sklepa

Sistematično, kontinuirano in longitudinalno raziskovanje jezika je cilj že trenutno veljavne *Resolucije o nacionalnem programu za jezikovno politiko* (ReNPJP21–25), vendar pa se na sociolingvističnem področju (še) ne uresničuje dovolj aktivno. Sistemskih sociolingvističnih raziskav, ki ne bi bile vezane zlasti na raziskovalne ambicije posameznih raziskovalcev, ampak bi v njih (lahko) združili svoje znanje in izkušnje predstavniki različnih strok in institucij, je namreč malo. Ena redkih v našem prostoru je bila zaključena 2017 (Ahačič idr. 2017a; Gliha Komac 2018b). S pričujočo raziskavo, ki je bila spodbujena z namenskim projektnim financiranjem, smo skušali nadaljevati z longitudinalnim spremljanjem sociolingvistične situacije, pri čemer pa opozarjamo na nekaj sistemskih pomanjkljivosti, katerih izboljšava bi situacijo sistematičnega sociolingvističnega raziskovanja izboljšala.

Predlagamo vzpostavitev (bolj) kontinuiranih sistemskih spodbud za celostno sociolingvistično raziskovanje jezika. Trenutna situacija, ko je financiranje specializiranega raziskovalnega projekta, ki predvideva analizo veliko za jezikovno politiko relevantnih področij, predvideno le ob zaključku veljavnosti strateških pravnih dokumentov z namenom oblikovanja strokovnih podlag za nove, dolgoročno ovira napredek, če želimo aktivno in premišljeno usmerjati slovensko jezikovno politiko, ki bo konstruktivno naravnana in skladna s potrebami družbe in jezikovne skupnosti. V času, ki je za izvedbo projekta običajno na voljo (približno leto in pol), je namreč težko analizirati različne vidike sociolingvistične problematike. V aktualni raziskavi smo na več relevantnih področjih uspeli zbrati temeljne raziskovalne podatke, kompleksnejša refleksija in sinteza rezultatov na posameznih področjih pa ostaja naloga za v prihodnje. Podobno velja za vključevanje specialistov z relevantnih zunanjih institucij. Zaradi časovnih in finančnih omejitev njihove aktivnejše sodelovanje v času trajanja projekta ni bilo možno.

Dejstvo, da bi bilo treba sociolingvistične raziskave izvajati kontinuirano in jih sistemsko še bolj podpreti, pa se je odražalo tudi pri izvedbi spletne ankete. Ob empirični raziskavi stališč in potreb uporabnikov je bilo namreč v zvezi s posamezno problematiko mogoče zastaviti le nekaj vprašanj (ob tem se je zaradi omejenosti njihovega števila zastavljalo še vprašanje, ali naj bodo bolj splošna ali bolj specialistična), kljub temu pa je bila zaradi analize stanja na številnih področjih celotna anketa zelo obsežna in kompleksna. Njeno reševanje je trajalo približno pol ure, kar je bilo za mnoge uporabnike preveč, zato so z odgovarjanjem na vprašanja prenehali. Z nizom več kontinuiranih empiričnih anket bi raznovrstne problematike lahko raziskali podrobneje, hkrati bi bile krajše ankete prijaznejše do uporabnikov, na aktualno stanje pa bi se take ankete lahko odzivale bolj ažurno.

Sklenemo lahko, da bi bilo z več vidikov bolje, če bi sociolingvistično spremljanje jezikovnopolitične situacije temeljilo na izvajanju kontinuiranih tematsko bolj zamejenih raziskav, saj bi posamezno tematiko tako lahko obravnavali temeljiteje in bolj poglobljeno, k njeni obravnavi vključili strokovnjake za različna področja (npr. pravnike, jezikoslovce, sociologe, pedagoge), hkrati bi bilo tudi preverjanje stališč, praks in potreb

uporabnikov bolj obvladljivo, uporabnikom pa bi omogočilo, da svoja stališča izrazijo bolj natančno. S časovno premišljeno umeščenimi kontinuiranimi raziskavami bi tudi lažje sledili učinkom morebitnih novih pravnih podlag, s pogostejšimi raziskavami pa tudi vedno bolj kvalitetno postavljali metodološke in vsebinske temelje raziskav, se povezovali interdisciplinarno, kar bi vodilo k boljšemu načrtovanju slovenske jezikovne politike v prihodnje.

VIRI IN LITERATURA

- Kozma AHAČIČ idr., 2017a: *Ciljni raziskovalni projekt Jezikovna politika Republike Slovenije in potrebe uporabnikov: Raziskovalno poročilo*. Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša idr. [Na spletu](#).
- Kozma AHAČIČ idr., 2017b: *Jeziki v Sloveniji in slovenščina zunaj nje: Anketni vprašalnik*. Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša idr. [Na spletu](#).
- Kozma AHAČIČ idr., 2025a: *Ciljni raziskovalni projekt Druga celovita jezikovnopoliitična raziskava o potrebah jezikovnih uporabnikov v RS in uporabnikov slovenščine v sosednjih državah in po svetu: Raziskovalno poročilo*. Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša.
- Kozma AHAČIČ idr., 2025b: *Slovenščina danes: Anketni vprašalnik*. Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, idr.
- Nataša GLIHA KOMAC idr., 2025: *Slovenščina danes – zunaj RS: Anketni vprašalnik*. Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša.
- Nataša GLIHA KOMAC, 2018a: Jezikovna politika Republike Slovenije in potrebe uporabnikov. *Slavia Centralis* 11/2. 7–15. [Tudi na spletu](#).
- Nataša GLIHA KOMAC (ur.), 2018b: *Slavia Centralis* 11/2. [Tudi na spletu](#).
- Nataša GLIHA KOMAC, Duša DIVJAK RACE, 2025: *Zvrstnost in besedilne vrste slovenskega jezika*. [Na spletu](#).
- Nataša GLIHA KOMAC, Polonca KOVAČ (ur.), 2018: *Pravna ureditev in programski dokumenti o jezikovni rabi in praksah jezikovnih uporabnikov v Republiki Sloveniji in uporabnikov slovenskega jezika v sosednjih državah in po svetu*. Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Založba ZRC. <https://doi.org/10.3986/9789610500896>.
- Nike KOCIJANČIČ-POKORN, Uršula LIPOVEC ČEBRON (ur.), 2019: *Večjezično zdravje: Komunikacijske strategije in večkulturni stiki s tujejezičnimi bolniki v slovenskem zdravstvenem sistemu*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. <https://doi.org/10.4312/9789610601364>.
- Gjoko NIKOLOVSKI idr., 2023: *Zdrava slovenščina*. Ljubljana: Zdravniška zbornica Slovenije. [Na spletu](#).
- Mitja VRDELJA, Sanja VRBOVŠEK, Nejc BERZELAK, 2022: *Zdravstvena pismenost v Sloveniji. Rezultati nacionalne raziskave zdravstvene pismenosti v Sloveniji (HLS-SI₁₉)*. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje. [Na spletu](#).
- Andreja ŽELE, 2018: Slovenščina v visokem šolstvu: sploh sme biti vprašanje ubesediti in opredeliti po slovensko?. *Slavia Centralis* 11/2. 93–104. [Tudi na spletu](#).

SUMMARY

The article presents a methodological outline of the work carried out within the target research project *The Second Comprehensive Language Policy Survey on the Needs of Language Users in Slovenia and Users of Slovenian in Neighbouring Countries and Worldwide*, conducted between October 2023 and October 2025. The project represents a systematic continuation and upgrade of the 2017 project *Language Policy of the Republic of Slovenia and the Needs of Users*. Its main objective was to comprehensively examine the complex and interdependent areas relevant to current Slovene language policy, thereby continuing the established practice of in-depth, long-term, and holistic sociolinguistic research. One of the key stages of the project was the analysis of current linguistic needs, practices, and attitudes of users. For this reason, the article devotes particular attention to the presentation of the online survey *Slovenščina danes* (Slovene today), through which the needs and attitudes of language users in the Republic of Slovenia regarding various aspects of Slovene language policy were explored. The profile of the respondents is presented in greater detail; the article also provides several main findings of the study in the language policy domains that are highlighted.